

B50

«Ο ΠΙΟ ανθεκτικός Ελληνας ζωγράφος»

Τριάντα χρόνια από το θάνατό του. Εκδοση βιβλίου και αναμνηστική έκθεση έργων του μέσα στη βδομάδα

Τον γνώρισα το 1949. Στον «Παρνασσό». Σε εκείνη την συνταρακτική πρώτη μεγάλη παρουσίαση της ζωγραφικής του στην Αθήνα. Με την αίσθηση που προξένησε στους ζωγράφους και στους φιλότεχνους. Αλλά και στην Αστυνομία. Που τον κάλεσε να της εξηγήσει γιατί ακρωτηριάζει τις φιογούρες του. Εξηγήσεις που του ζητούσε όχι μόνο η Αστυνομία. Και έπρεπε να απολογείται, να γίνεται ο απολογητής της τέχνης του. Οπως έκανε σε όλη του τη ζωή.

Του Θάνου ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ*

Να αξιολογήσεις τον Μπουζιάνη; Ανήκει με μερικούς ακόμη στους μεγαλύτερους Έλληνες ζωγράφους μετά τον **Δομήνικο Θεοτοκόπουλο**. Οπως πριν από τον **Γκρέκο** υπήρξαν ο **Μανουήλ Πανσέληνος** και ο **Θεοφάνης ο Έλληνας**. Και η θέση του στην ευρωπαϊκή

ζωγραφική του εικοστού αιώνα; Χωρίς δισταγμό, ανήκει στους μεγάλους δασκάλους της. Ζωγραφίζοντας από εσωτερική παρόρμηση, έτσι που αργότερα χαρακτηρίστηκε σαν εξπρεσιονισμός. Κίνηση, είναι γνωστό, πρωτοποριακή για την εποχή του, στην οποία του ανήκει θέση ξεχωριστή. Και για την αξία της συμμετοχής του, αλλά και για τα ιδιαίτερα στοιχεία της τέχνης του. Με τη μεσογειακή λάμψη των χρωμάτων του. Με τη μεσογειακή εκδοχή του εξπρεσιονισμού του.

Αποτελεί τιμή για τους κριτικούς και τους ομότεχνούς του, μετά την επιστροφή στην Ελλάδα, η αναγνώριση της αξίας του, που με τη γεμάτη σεμνότητα αυτοπεποίθησή του θα τον βοηθήσει να αντιμετωπίζει λογής - λογής αντιξοότητες. Από τότε που θυσιαζόταν στη βεβαιότητα της αναγνώρισης σε συνδυασμό με τη μελλοντική οικονομική άνεση στη Γερμανία, αλλά και

δυσανεστημένος για την άνοδο του ναζισμού, έρχεται στην Ελλάδα για να πάρει την έδρα στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, που ουδέποτε του έδωσαν. Υποχρεωμένος έτσι να αντιμετωπίζει τις δυσκολίες του με μια τέχνη τόσο καινοφανή και δυσνόητη για την Αθήνα της δεκαετίας του '30.

Από όσους του παραστάθηκαν πρέπει να αναφερθούν η ζωγράφος **Σελέστ Πολυχρονιάδη**, που πρωτοπαρουσίασε έργα του σε έκθεση το 1934. Ο σοφός αρχαιολόγος και τεχνοκρίτης **Γιάννης Μηλιάδης** που με τη διορατικότητά του είδε την ποιότητα του έργου του και τον βοήθησε ηθικά αλλά και υλικά αγοράζοντας για λογαριασμό φίλου του πίνακες του ζωγράφου. Ο καθηγητής **Δημήτρης Ευαγγελίδης**. Ο **Δημήτρης Πικιώνης**. Ο **Αγγελος Προκοπίου**. Ο **Μαρίνος**

Καλλιγιάς. Η **Ελένη Βακαλό**. Ο **Γιώργος Πετρής**. Ο **Τώνης Σπιτέρης**. Ο **Φραντζής Φραντζισκάκης**. Ο **Αλέξανδρος Ξύδης**. Ο καθηγητής, φιλόσοφος και ιστορικός της τέχνης **Γιώργος Μουρέλος** με τα βαθυστόχαστα κείμενά του. Ο ζωγράφος **Ορέστης Κανέλλης**. Ο ζωγράφος **Γιώργος Βακαλό**. Ο γλύπτης **Χρήστος Καπράλος**. Ο γλύπτης **Κώστας Κλουβάτος**. Ο ζωγράφος **Γιώργος Γουναρόπουλος** με τον οποίο συνδέοταν με βαθιά αμοιβαία εκτίμηση. Ο **Γουναρόπουλος** απ' όλους τους ζωγράφους ήταν ο πιο αγαπημένος του φίλος. Οι χαρακτήρες **Τάσος** και **Βάσω Κατράκη**. Ο ζωγράφος **Διαμαντής Διαμαντόπουλος**, που όταν κάποτε τον ρώτησαν για την ελληνική ζωγραφική, απάντησε: «Στην Ελλάδα έζησε ένας μεγάλος ζωγράφος που είχα την τιμή να είμαι φίλος του». Μετά το θάνατό του Μπουζιάνη πρέπει να

αναφερθεί ο **Δημήτρης Παπαστάμος** για τις δύο εκθέσεις στην Εθνική Πινακοθήκη, καθώς και ο **Αλέξανδρος Ξύδης** για την έκθεση των Βρυξελλών. Ο **Χρυσάνθος Χρήστου**. Ακόμα ο **Γιάννης Τσαρούχης** με την εισαγωγή στο βιβλίο των Ακουαρελλών Μπουζιάνη. Και τόσοι άλλοι.

Ξεχωριστά πρέπει να αναφερθεί ανάμεσα στους ακριβούς του φίλους, ο καθηγητής-γιατρός **Πέτρος Κόκκαλης**. Υστερα από τις θύελλες της δεκαετίας του '40, που τόσο έντονα έζησε, ο Κόκκαλης βρέθηκε εξόριστος στο Ανατολικό Βερολίνο. Του ήταν αδύνατο να μην βλέπει τα έργα του αγαπημένου του φίλου. Κατάφερε να του σταλούν εκεί για να κάνει διάλογο μαζί τους. Τα έδειχνε στους συνεξοριστούς του, ανάμεσα σ' αυτούς και ο συγγραφέας **Δημήτρης Χατζής**, ο οποίος έγραψε για το πάθος του Κόκκαλη με την

μπουζιανική ζωγραφική που «του άρεσε να μας ερμηνεύει με κείνα τα μακριά του, τα αξέχαστα δάχτυλα» κατά τη φράση του Χατζή.

***

Κέντρο της ζωγραφικής του Μπουζιάνη ο άνθρωπος. Και η ανθρώπινη ύπαρξη. Οχι όμως στην εξωτερική της μορφή, αλλά στο εσωτερικό της βάθος. Στο βάθος της ψυχής της. Ζωγραφίζοντας ο ίδιος την ψυχή του ανθρώπου με την ίδια του την ψυχή. Ακούγοντας και κάνοντας να ακουστεί η ψυχή του ανθρώπου να τραυλίζει, όπως θα έλεγε ο Διονύσιος Σολωμός.

Ανθρωπομορφικά, καθώς έχει σημειωθεί, είναι πολλές φορές και τα τοπία, τα σπίτια του. Δεν είναι περιέργη για τον Μπουζιάνη αυτή η ανθρώπινη παρουσία παντού. Αφού η τέχνη του θέλει όλα να τα εξανθρωπίζει.

Το εργοστάσιο του Γκαζιού στο Μόναχο. (Ακουαρέλα)

Πορτρέτο κοριτσιού. Ακουαρέλα (1929)

Ο Γιεβγκέκι Γιεφτουσένκο κατά την επίσκεψή του στην έκθεση Μπουζιάνη στην Εθνική Πινακοθήκη (1977)

Πόσος σεβασμός για τον άνθρωπο κατά την προσέγγισή του από τον Μπουζιάνη. Με το υψηλό ήθος και τη συναισθητική ευθύνη που είναι από τα χαρακτηριστικά της ζωγραφικής του. Και ουδέποτε απουσιάζουν, όταν επιχειρώντας να εκφράσει την ανθρώπινη ύπαρξη συχνότατα οι εκφραστικές του ανάγκες θα αλλοιώσουν τη μορφή της. Χωρίς όμως να αλλοιώνουν την ηθική της υπόσταση. Αρετή που δεν συναντούμε πάντοτε στους ομότεχνους του στο κίνημα του γερμανικού εξπρεσιονισμού, οι οποίοι συχνά φτάνουν στη διακωμώδηση, μερικές φορές κραυγαλέα, της ανθρώπινης ύπαρξης. Όπως γίνεται στον Κόκοσκα, τον Κίρχνερ, τον Ρό-

λουφ. Ή στον άλλον εξπρεσιονιστή, τον Σουτίν. Οι απόψεις αυτές για τη ζωγραφική του Μπουζιάνη ειπώθηκαν στον Σοβιετικό ποιητή Γιεβγκέκι Γιεφτουσένκο, όταν σ' ένα ταξίδι του στην Αθήνα το 1977 επισκέφτηκε την αναδρομική έκθεση Μπουζιάνη στην Εθνική Πινακοθήκη. Γνώστης και θαυμαστής της σύγχρονης τέχνης ο Γιεφτουσένκο, εκπληκτος στην αρχή αντιμετώπιζε όσα του λέγονταν για τον Μπουζιάνη, πριν δει την έκθεση. Υστερα από προσεκτική επαφή με τους πίνακες του ζωγράφου, που κράτησε μιάμιση ώρα, δήλωσε στο τέλος ανεπιφύλακτα πως αληθινά ο Μπουζιάνης είναι μεγάλος Ευρωπαίος ζωγράφος.

του πνοή σε συνεδρίαση που προήδρευε για τη σωτηρία της Ακρόπολης. Τέλος για έναν αρχαιολόγο ωραίο κατά την υπεράσπιση επί των επάλξεων όσων αποτέλεσαν το πιστεύω της ζωής του. Τέλος που θυμίζει του Δημήτρη Μητρόπουλου επί των επάλξεων, στο ροδιό της Σκάλας του Μιλάνου.

Τον θυμάμαι πολύ καλά τον Μπουζιάνη. Με την απέραντη καλοσύνη και απλότητά του. Με συνειδηση της αξίας του αλλά και περισσή μετριοφροσύνη. Με τη φιλοκαλία μετ' ευτελείας. Με το διαπεραστικό του βλέμμα που σε κοιτούσε στα μάτια. Με την προτίμησή του σε σοβαρές συζητήσεις. Πάνω στις εικαστικές, την τέχνη του λόγου, τη μουσική. Με τη λατρεία του για τον Γκρέκο, ο οποίος, όπως έλεγε, ζωγράφιζε 400 χρόνια μπροστά από την εποχή του. Και για τον Φειδία, που «πλάι του ο Μιχαήλ Αγγελος ήταν παπουτσής». Με την αγάπη του στους συναδέλφους του, ιδιαίτερα τους νέους. Με την τέλεια αδεξιότητα για δημόσιες σχέσεις. Με την αγάπη του για τα μικρά παιδιά. «Δεν υπάρχει πιο συγκινητικό από τα αθώα μάτια ενός μικρού παιδιού, που σε κοιτάζει», έλεγε.

Τον θυμάμαι εκείνη την ανεπανάληπτη, εξέχαστη ανοιξιάτικη νύχτα που είχαμε ανεβεί μαζί του και τους γλύπτες Θανάση Απάρτη, Χρήστο Καπράλο και Κώστα Κλουβάτο στην Ακρόπολη με πανσέληνο. Θυμάμαι τη συζήτηση της εκλεκτής καλλιτεχνικής συντροφιάς για την αρχαία τέχνη, μέσα στον Παρθενώνα. Συζήτηση που συνεχίστηκε μέχρι τα ξημερώματα στο Παλιό Πανεπιστήμιο, το οποίο δεν ήταν άλλο από την ταβέρνα του Μαστακούρη στην Πλάκα.

Τι άλλο να θυμηθούμε για τον Μπουζιάνη; Να θυμηθούμε τη γυναίκα του Ρία, την ποιήτρια Μαρία Ιμχολτς, την αφοσιωμένη σύντροφο και κύριο μοντέλο του, που τόσο τον βοήθησε στη ζωή και στην τέχνη του. Την Ρία που κατά το σούρουπο μετά την κηδεία του, γυρνώντας στο σπίτι της οδού Σουλίου, τώρα Γιώργου Μπουζιάνη, αρ. 27, άναψε όλα τα φώτα του σπιτιού τους, να λάμπουν έτσι οι πίνακες και, ελέγχοντας το θρήνο της,

είπε στους φίλους του ζωγράφου που την παρηγορούσαν: «Ο Μπουζιάνης δεν πέθανε. Ζει ο Μπουζιάνης».

Να θυμηθούμε τι έγραψε ο κριτικός της έγκυρης εφημερίδας «Soir» των Βρυξελλών, όταν έγινε εκεί η ατομική έκθεση Μπουζιάνη στα Ευρωπαϊκά του '82: «Εμείς οι Βέλγοι που είμαστε αναθρεμμένοι με τη μεγάλη φλαμανδική ζωγραφική να μην λείψουμε από την έκθεση του μεγάλου αυτού Έλληνα ζωγράφου». Κριτική που αμυδρά θυμίζει τους ύμνους που του έγραφαν όσο ζούσε και εξέθεταν στη Γερμανία οι πιο έγκυροι εκεί κριτικοί.

Να πούμε για την εκλεκτή ζωγράφο Κούλα Μαραγκοπούλου που μαθήτευσε κοντά στον Μπουζιάνη, ακολουθώντας έπειτα τη δική της πορεία.

Να θυμίσουμε πως μέσα στους τόμους σημαντικής έκδοσης για την ελληνική ζωγραφική υπάρχουν δημοσιευμένα έργα σαν πίνακες του Μπουζιάνη, ενώ είναι βέβαιο ότι τα έργα αυτά ουδέμία σχέση έχουν με το ζωγράφο μας.

Να αναφέρουμε, επίσης, το υπόγειο που ο Δήμος Αθηναίων ονόμασε Αίθουσα Μπουζιάνη, λες και δεν βρέθηκαν άλλες αίθουσες που να αρμόζουν στο ύψος του μεγάλου ζωγράφου.

Να πούμε ακόμη για το Σύλλογο «Οι Φίλοι του Μπουζιάνη» που φέτος κλείνουν 30 χρόνια από την ίδρυσή του. Πρόεδρος του συλλόγου ο εμπνευσμένος μελετητής του Μπουζιάνη, καθηγητής Γιώργος Μουρέλος και γραμματέας ο μεθοδικός και ακαταπρόνοητος Φαίδων Μίχος. Είναι γνωστή η δράση των «Φίλων», με τη δημιουργία αρχείου στη διάθεση των μελετητών, την οργάνωση εκδόσεων, τις εκδόσεις και τη συμβολή σε εκδόσεις, τη βιβλιογραφία Μπουζιάνη.

Ο Φ. Μίχος, προσωπικό έργο του οποίου η συγκρότηση του μοναδικού αρχείου Μπουζιάνη, μετάφρασε, σχολίασε και επιμελήθηκε τη δημοσίευση των γραμμάτων του ζωγράφου στον γκαλερίστα του στη Λειψία Χ. Μπάρχφελντ. Η έκδοση του ξεχωριστού αυτού βιβλίου, το κείμενο του οποίου ο Δ.Ν. Μαρωνίτης, σε προφορική μας επαφή μετά την ανάγνωσή του, χα-

ρακτήρισε συγκλονιστικό ντοκουμέντο, συμπίπτει με τα 30 χρόνια από το θάνατο του Μπουζιάνη. Το βιβλίο τυπώθηκε με τη φροντίδα του **Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας** που διευθύνει ο αξιότατος **Ε.Χ. Κάσδαγλης**, στη σειρά Νεοελληνικές προσωπογραφίες. Στον τόμο περιλαμβάνονται κείμενα του καθηγητή **Γ. Μουρέλου** και του έγκυρου συγγραφέα και ιστορικού της Λογοτεχνίας στη Λειψία της Γερμανικής Λαοκρατικής Δημοκρατίας **Φρ. Μπάιτγκερ**. Για την παρουσίαση του βιβλίου και την επέτειο των τριών δεκαετιών οργανώνεται στο κτίριο του ΜΙΕΤ στην Πλάκα (Θουκυδίδου 13), με τη συνεργασία των «Φίλων Μπουζιάνη» **αναμνηστική έκθεση έργων του καλλιτέχνη στις 19 Οκτώβρη**.

Οι «Φίλοι του Μπουζιάνη» είναι περίπτωση μοναδική συλλόγου για Έλληνα ζωγράφο. Απλή εξήγηση η διπλή ξεχωριστή αξία του Μπουζιάνη. Ως ζωγράφου. Και ως ανθρώπου.

Να πούμε, τέλος, για το **Δήμο Δάφνης** και το δημιουργικό του δήμαρχο **Χρήστο Μιχαλόπουλο**, ο οποίος φρόντισε να αγοράσει το σπίτι που ο ζωγράφος έμεινε 23 χρόνια, μέχρι το θάνατό του, και να το επισκευάσει, με προοπτική σε συνεργασία με τους «Φίλους του Μπουζιάνη» να λειτουργήσει σύντομα σαν «**Σπίτι του Μπουζιάνη**», όπου ο επισκέπτης θα θυμάται το ζωγράφο βλέποντας το πλούσιο αρχαιακό υλικό, τις εκδόσεις, τις κριτικές, τις φωτογραφίες, τις έγχρωμες διαφάνειες και άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία που θα στεγάσει.

Θερμός έπαινος στο Δήμο Δάφνης για την πρωτοβουλία του να τιμήσει έτσι τον επίλεκτο δημότη. Τον απλό, ανεπιτήδευτο και αγαπητό στους γείτονές του κάτοικο της οδού Σουλίου, που τώρα έχει το όνομά του. Τον Γιώργο Μπουζιάνη, που κατά τον **Νίκο Καρούζο** «είναι ο πιο ανθεκτικός Έλληνας ζωγράφος στην όποια μας αντιπαράθεση με τα θηρία της ευρωπαϊκής ζωγραφικής του εικοστού αιώνα».

* **Ο Θάνατος Κωνσταντινίδης είναι επ. καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, μέλος του ΔΣ και συνιδρυτής του συλλόγου «Φίλων Μπουζιάνη».**

POLONEZ 1300

ΕΝΤΕΛΩΣ ΝΕΑ ΕΤΟΙΜΟΠΑΡΑΔΟΤΑ

και μοτερ 1500 cc για περισσότερη δύναμη και οικονομία

ΔΡΧ. 1.850.000

Η.ΚΑΜΜΕΝΟΣ ΑΕ ΣΥΓΓΡΟΥ 194 196
605 ΣΥΝΕΚΑΛΥΨΕΙ ΠΑΝΤΕΛ ΘΗΛΑ 95677215*95804815

